

di. İdrîs çocukluğunu Tunus'ta geçirdi. Burada Fransız Carnot Lisesi'nde başladı. Orta öğrenimini Paris Charlemagne Lisesi'nde tamamladı. Paris Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1935 yılında mezun oldu. Mezuniyet tezi olarak Ebû Bekir b. Ebû Abdullah el-Mâlikî'nin *Riyâzû'n-nûfûs* adlı eserine dayanıp hazırladığı çalışması aynı yıl *Revue des études islamique*'te yayımlandı (VIII [1935], s. 105-178, 273-305; IX [1936], s. 45-104).

İdrîs, 1937'de Cezayir'in Kostantine şehrindeki Ecole Primaire Supérieur'e öğretmen tayin edildi. Bu görevi sırasında hazırlamaya başladığı doktora çalışmasını II. Dünya Savaşı yüzünden bırakmak zorunda kaldı. 1946 yılı Aralık ayında Carnot Lisesi'nde Arapça öğretmenliğine tayin edildi. Bu okulda görev yaptığı süre içinde Arap dili ve İslâm medeniyeti konusunda derinliğine bilgi edinme imkânı buldu. 1951'de Paris Üniversitesi'ne bağlı Tunus Institut des Hautes Etudes'te öğretim görevliliğine getirildi. Maurice Gaudefroy-Demombynes, Georges Colin, Louis Massignon, William Marçais ve Robert Brunschwing gibi şarkiyatçılardan önemli ölçüde faydalandı.

1957 yılında Cezayir'e geçen İdrîs, Edebiyat Fakültesi'nde Batı Arap tarihi dersini okutmaya başladı. Robert Brunschwing'in tavsiyesiyle hazırladığı doktora tezini 1959'da tamamladıktan sonra fakültede Arapça derslerine girdi. Ayrıca Institut d'Etudes Islamiques ve Institut d'Etudes Politiques'te de ders verdi. 1962'de Cezayir'in bağımsızlık hareketi sırasında görev yaptığı fakültenin Bordeaux Üniversitesi'ne nakledilmesi üzerine Fransa'ya gitti. Burada kaldığı on beş yıl boyunca Mağrib ve Endülüs tarihine dair araştırmalarını sürdüren İdrîs 28 Nisan 1978'de öldü.

Mağrib ve Endülüs tarihiyle ilgili çalışmalarının yanında Arap dili, grameri, yazısı ve fonetiği üzerindeki çalışmalarıyla da tanınan İdrîs'in en önemli eseri doktora tezi olan *La Berbérie orientale sous les Zirides, X^e-XIIe siècles* adlı kitabıdır (I-II, Paris 1962). Tunus tarihinde önemli yer alan Zirîler Devleti hakkındaki bu eser, Hammâdî es-Sâhilî tarafından *ed-Devletü's-Sanhâciyye* ismiyle Arapça'ya çevrilmiştir (I-II, Beyrut 1992). İdrîs, Ebû'l-Kâsım el-Lebidî'nin *Menâkıbü Ebî İshâk el-Gabenyanî* ve Ebû't-Tâhir el-Fârisî'nin *Menâkıbü Muhriz b. Halef* adlı eserlerini Fransızca tercümeleriyle birlikte tek cilt halinde yayımlamıştır (Pa-

ris 1959). Diğer taraftan Venşerîsî'nin *Mi'yârü'l-mu'rib*'i üzerinde çalışmış, bu eserden seçtiği fetvalar ışığında Batı İslâm dünyasında evlilik konusunda tahliller yapmıştır (*Slr.*, XXXII [1970], s. 157-167; *Revue du monde*, sy. 12 [1972], s. 45-62; sy. 17 [1974], s. 71-105; sy. 25 [1978], s. 119-138; çalışmaları için ayrıca bk. Sourdel, XLVI/2 [1982], s. 157-161). İdrîs, *Encyclopaedia of Islam*'ın yeni neşrinde Kuzey Afrika tarihi ve bölgenin bazı önemli şahsiyetleriyle ilgili on beş kadar madde de yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâdî Rûcî İdrîs, *ed-Devletü's-Sanhâciyye* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1992, neşreden giriş, I, 5-8; a.mlf., "Le mariage en occident musulman", *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, sy. 12, Aix-en-Provence 1972, s. 45-62; sy. 17 (1974), s. 71-105; sy. 25 (1978), s. 119-138; Claude Cahen - Charles Pellat, "Les études arabes et islamiques", *JA*, CCLXI (1973), s. 100; Dominique Sourdel, "Hâdî-Roger İdrîs (1912-78)", *REI*, XLVI/2 (Paris 1982), s. 155-161.

AHMET KAVAS

İDRİS b. ABDÜLKERİM

(İdrیس بن عبدالکریم)

Ebû'l-Hasen İdrîs b. Abdülkerîm el-Haddâd el-Bağdâdî (ö. 292/905)

Kırâat-i aşere imamlarından Halef b. Hişâm'ın meşhur iki râvisinden biri.

199 (814-15) yılında muhtemelen Bağdat'ta doğdu. Haddâd lakabıyla anılması, atalarının birinin demircilikle veya demir ticaretiyle meşgul olması sebebiyledir (Sem'ânî, II, 181-182). Meşhur on imamdan biri olan Halef b. Hişâm'dan kıraat tahsil etti; onun, kurrâ-i seb'adan Hamza b. Habîb'in kıraatıyla ilgili rivayeti yanında kendi tercihlerini de öğrendi. Ayrıca bu alanda Muhammed b. Habîş eş-Şemmûnî'den faydalandı. Hocası Halef'ten ve Âsım b. Ali, Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn gibi âlimlerden hadis dinledi. Kendisini ilm-i kırâat okutmaya adanmış İdrîs b. Abdülkerîm bu konuda uzak ve yakın çevrenin ilgi odağı oldu. İbn Şenebûz, İbn Miksem el-Attâr, Mûsâ b. Ubeydullah el-Hâkânî, Ahmed b. Osman b. Bûyân, İbnü'l-Münâdî, Ebû Bekir Muhammed b. Hasan en-Nakkâş arz metoduyla, İbn Mucâhid de semâ yoluyla kendisinden kıraat öğrendi. İsmâil b. Ali el-Hutabî, İbn Miksem, Ebû Ali es-Savvâf, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, Ahmed b. Selmân en-Neccâd gibi râviler de ondan hadis rivayet ettiler. Güvenilir-

liği ve dindarlığı sebebiyle rivayet ettiği hadislerin yazılmasına önem verilen İdrîs b. Abdülkerîm 10 Zilhicce 292 (13 Ekim 905) tarihinde Bağdat'ta vefat etti.

İdrîs b. Abdülkerîm kırâat-i aşerede Halef b. Hişâm'ın râvilerini iki ile sınırlayan eserlerde bu râvilerden biri olarak gösterilir. Kırâat-i seb'ada ise Hamza b. Habîb'in meşhur iki râvisinden biri durumunda olan Halef'in önemli bir tariki niteliğiyle tercih edilmesi ve kaynaklarda (meselâ bk. Enderâbî, s. 111; Ebû'l-Alâ el-Hemedânî, I, 136; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 189) gerek Hamza'nın gerekse Halef'in kıraatlerine dair isnad zincirlerinde güvenilir bir halkayı oluşturması açısından da onun kıraat ilmindeki yeri önemlidir. Ayrıca kıraat ilmine dair tariklerde isimlerine sıkça rastlanan İbn Şenebûz, İbn Miksem gibi şahsiyetlerle *Kitâbü's-Seb'a* müellifi İbn Mucâhid'in hocaları arasında bulunması, onun bu ilimdeki yerinin değerlendirilmesinde ayrı bir kriter olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

İbn Miksem, bir gün meşhur hadis ve nahiv âlimi Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ Sa'leb'in yanında bulunurken İdrîs b. Abdülkerîm'in çıkageldiğini, Sa'leb'in ona ilgi gösterip ikramda bulunduğunu, kendisiyle bir müddet sohbet ettiğini zikretmiştir (Hatîb, VII, 14). Dârekutnî İdrîs'in sika olduğunu, hatta bunun da bir derece üstünde bulunduğunu söylemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 14-15; Enderâbî, *Kırâ'âtü'l-kurrâ'i'l-ma'rûfîn* (nşr. Ahmed Nusayyif el-Cenâbî), Beyrut 1407/1986, s. 111; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 116-117; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 181-182; Ebû'l-Alâ el-Hemedânî, *Gâyetü'l-ihtîşâr* (nşr. Eşref Muhammed Fûâd Tal'at), Cidde 1414/1994, I, 136; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, XIII, 37; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ'â* (Altıkulaç), I, 499-500; a.mlf., *A'lâmü'n-nûbelâ*, XIV, 44-45; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 291-300*, s. 104-105; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, I, 154; a.mlf., *en-Neşr*, I, 189; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Makşadü'l-erşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Riyad 1410/1990, I, 278.

TAYYAR ALTIKULAÇ

İDRİS BABA TÜRBESİ

Macaristan'ın Peçuy şehrinde XVII. yüzyıla ait türbe.

Budapeşte'nin 220 km. güneybatısında yer alan Peçuy'un (Peçy, Pécs) Osmanlı dönemindeki surlarının dışında ve Yakovalı Hasan Paşa Camii'nin yakınındaki Sigetvar Kapısı'nın oldukça uzağındadır. Ünlü tarih yazarı Peçuylu İbrâhim Efendi İdris Ba-

ba'yı, "Peçuy'da bûdelâdan İdris Baba denen bir meczûb-ı ilâhî vardı. O nice kerâmet ve velâyeti zâhir bir aziz idi. Şimdi mezarının üzerine yüksek bir kubbe yapılmış olan baba o vakitler yaşıyordu, kendisine rastladım" cümleleriyle tanıtmaktadır. Peçuylu, onunla 1000 (1591) yılında Bosna Beylerbeyi Hasan Paşa'nın yanına giderken karşılaştığına göre İdris Baba XVI. yüzyılın sonlarında veya XVII. yüzyılın ilk yıllarında ölmüş ve kabri üstüne kubbeli bir türbe yapılmıştır.

Gerçekten yaşadığı bu bilgiden öğrenilen İdris Baba'nın sonradan kemikleri de bulunmuştur. Evliya Çelebi 1073 yılı Zilkadesinde (Haziran 1663) Peçuy'a da uğramış ve şehirdeki cami, medrese, tekke ve hamam gibi vakıf eserlerden bahsederken İdris Baba'yı, "1000 tarihinde hayatta olup nice kerâmetleri nakledilir" cümlesiyle anmıştır. Evliya Çelebi, Peçuy'daki yatır ziyaretgâhları arasında, Sigetvar Kapısı dışında güneye meyilli yolun sağ tarafında dağlık yerde bir âlim hekimden de söz eder. Kabri üzerinde kubbe olmayan bu kişi burada yaşamış ve mezarı üstüne çeşitli dillerde yazılar bulunan bir mermer levha konulmuştur. Evliya Çelebi'nin tarif ettiği bu yer, İdris Baba Türbesi'nin olduğu araziye topografya bakımından uygun düşmekteyse de ikisinin ayrı anılması bunların değişik kişiler olduğunu belli etmektedir. Evliya Çelebi'nin İdris Baba'ya dair daha geniş açıklama yapmaması şaşırtıcıdır. Fakat 1000 yılında henüz ha-

yatta olduğunu bildirmesi Peçuylu İbrâhim'in verdiği bilgiyle tam uyum sağlar. Bu hususta akla gelen başka bir nokta da Evliya Çelebi'nin İdris Baba Türbesi'ni ciddi olarak incelememesi ve onunla ilgili bilgiyi Peçuylu'nun tarihinden aktarmış olmasıdır. Aksi halde adını belirtmediği hekime o kadar yer ayırırken İdris Baba'nın tek satırla geçiştirilmesine bir anlam vermek mümkün değildir.

İdris Baba Türbesi, Macaristan'ın elden çıkmasının ardından 1693'ten sonra Cizvit tarikatı tarafından şapele dönüştürülmüş, pencerelerinden biri bozularak buraya yarım yuvarlak çıkıntı halinde bir apsis eklenmiştir. Ancak yapının hristiyanların ibadetine tahsis fazla sürmemiş, Macar yazarlarının ifadesine göre XVIII ve XIX. yüzyıllarda baruthâne olarak kullanılmıştır. 1912-1913 yıllarında István Möller tarafından bir dereceye kadar restore edilmiş, bu sırada apsis de kaldırılmış, fakat tepesindeki haç bırakılmıştır (Molnár, İv. XXVI). 1917'de Budapeşte Yüksek Mimarlık Okulu çalışmaları arasında bu ülkedeki Türk yapılarının rölövelerini çizdirerek bir albüm halinde yayımladığında İdris Baba Türbesi'nin de plan ve kesitleri çıkarılmıştır. Bu çizimlerin teknik bakımdan mükemmel olduğu söylenemezse de yine o yıllardaki durumu gösteren birer belge olarak değerlidir. İdris Baba Türbesi 1961-1963'te tekrar restorasyon görmüş, bu sırada evvelce sandukanın bulunduğu yerde bir kazı yapıldığında İdris Baba'nın iskeletine oldukça tamam bir halde rastlanmıştır. 1980'li yıllarda görüldüğünde bu küçük yapı, o sırada bir hastahanenin hemen yanında ağaçlık bir arazi ortasında bakımlı olup içi bir türbe görünümünde düzenlenmişti.

Rumeli'de birçok benzeri gibi daha önce belki bir tekkenin yanında bulunan türbe bugün tek başınadır. Burada eskiden bir tekkenin varlığını gösteren bir iz yoktur. Türbenin etrafındaki arazinin Osmanlı döneminde oldukça yoğun müslüman yerleşmesine sahne olan Peç'in Türk mezarlığı olduğuna da ihtimal verilebilir. Türbe sekizgen bir plana göre yapılmış ve inşasında kaba moloz taşlar kullanılmıştır. Pencerelerden biri, burası şapel yapıldığında sivri gotik kemerli bir kapıya dönüştürülmüş, diğer Türk dönemi pencereleriyle kapısı örülmüş, bir pencere de yarılarak büyütülmüştü. Son onarımda bunlardan bazıları düzeltilmiş, üst dizide olan yuvarlak pencerelerden bozulan bir tanesi eski şekline getirilmiş, gotik biçimli sövelere sahip kapıya ise dokunul-

mamıştır. Taştan örülmüş kasnaksız kubbe de kiremitle örtülmüştür. Türbenin içiyle duvarlarında hiçbir süsleme veya yazı izi bulunamamıştır. Herhalde Peç'te Türk idaresi sona erinceye kadar duvarların iç yüzleri süslemesiz değildi. Bugün İdris Baba'nın ağaç parmaklıkla ayrılmış kabri üstünde bir sanduka, bunun da başında bir Kâdirî tacı vardır. Ayrıca şamdan, seccade gibi mefruşatı da mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Peçuylu İbrâhim, *Târih*, II, 125-126; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 202; E. Foerk, *Török emlékek Magyarországon*, Budapest 1917, İv. 18-20; G. Gyözö, *Pécs Török műemlékei*, Budapest 1960, s. 34-37; a.mlf., *Pécs Török kori emlékei*, Pécs 1962, s. 79-84, rs. 29-30; a.mlf., *Türkische Baudenkmäler in Ungarn*, Budapest 1978, s. 32-33, rs. 27 (aynı eserin İngilizce baskısı : *Turkish Monuments in Hungary*, Budapest 1976); J. Molnár, *Macaristan'daki Türk Anıtları: Monuments turcs en Hongrie*, Ankara 1973, s. 15, Fransızca, s. 39, İv. XXVI; a.mlf., *A Török világ emlékei Magyarországon*, Budapest 1976, s. 69-70; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri I*, s. 225-228, rs. 203-206.

SEMAVİ EYİCE

İDRİS-İ BİTLİSİ

(İdris بدلیسی)

(ö. 926/1520)

Heşt Bihişt adlı
eseriyle tanınan müellif, münşî,
şair, hattat ve siyaset adamı.

Bitlis'te dünyaya geldi. XV. yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilmektedir. Bölgenin âlim ve şeyhlerinden olup Diyarbakır'da Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın sarayında münşilik yapan, Akkoyunlu Devleti'nin merkezi Tebriz'e nakledilince oraya giden ve burada Abdurrahman-ı Câmî'nin ilmi toplantılarına katılan Hüsâmeddin Ali'nin oğludur. "Hakîmüddin" ve "Kemâleddin" unvanlarıyla da anılan İdris ilk eğitimini babasından aldı ve onunla birlikte gittiği Diyarbakır ve Tebriz'de aklî ve dinî ilimleri tahsil etti. Uzun Hasan'ın 1478'de ölümünden sonra yerine geçen Yâkub Bey zamanında Akkoyunlu sarayında münşilik yaptı ve hükümdar çocuklarına lalalık hizmetinde bulundu. Bu arada Abdurrahman-ı Câmî, Kadî Seyfeddin Savuculağı, Vezir Necmeddin Mesud, Molla Şehîdî ve Kadî İsâ es-Sâvecî gibi âlimlerle tanıştı. Sultan Yâkub'un halefleri Rüstem ve Elvend beylerin sarayında da münşilik görevini sürdürdü. Akkoyunlu Devleti'nin Safevî şeyhi İsmâil tarafından ortadan kaldırılmasından sonra Şah İsmâil'in Tebriz'e dave-

İdris Baba Türbesi ile türbenin kesiti ve planı - Peçuy / Macaristan

